

VÅRE TI VIKTIGSTE POLAREKSPEDISJONER

UKJENT: Mye av Svalbard var hvitt land på kartet. Her er ett av Isachsens mange kart.

Våre ti viktigste polarekspedisjoner

I Nansen-Amundsen-året 2011 kårer Nordlys og Norsk Polarinstitutt de ti viktigste norske polarekspedisjonene. I en serie over ni uker vil vi presentere de ulike ekspedisjonene, som en jury av eksperter har valgt ut.

7

I DAG NR.

**GUNNAR ISACHSEN
SVALBARD 1909**

JURYEN: Fra v. professor Robert Marc Friedman, polarekspert Olav Orheim, ekspedisjonsdeltaker Liv Arnesen, polarhistoriker Harald Dag Jølle (leder) og polarhistoriker Susan Barr.

JURYENS BEGRUNNELSE

Gunnar Isachsens vitenskapelige ekspedisjon til Svalbard i 1909 var den første av de statsunderstøttede Spitsbergenekspedisjonene.

Disse ble stort sett årvisse deretter, og under geolog Adolf Hoels ledelse ble de gradvis institusjonalisert og ble en forløper til dagens Norsk Polarinstitutt.

Ekspedisjonen i 1909 var uttrykk for økt norsk forskningsaktivitet og generell interesse for Svalbard.

Aktiviteten var en vesentlig årsak til norsk suverenitet over Svalbard.

TIDLIGERE PRESENTERT:

- 8: «Fram»s ferd 1898–1902 (29.10)
- 9: Antarktis 1949–1952 (22.10)
- 10: Nordpolen 1990 (14.10)

PIONER: Rittmester Gunnar Isachsen regnes som grunnlegger av norsk Svalbardforskning, her i staselig uniform.

FREDAG REPORTASJESERIE

Tekst: Asbjørn Jaklin

Svalbard tilhørte ingen. Norge vegret seg for å regjere i nord. Men så kastet rittmester Gunnar Isachsen seg i salen.

SVALBARD SOMMEREN 1909. Foran baugen på det norske marinefartøyet «Fram» flyter et havarert luftskip. Det ligger der som en hjelpeløs kjempehvalross.

Luftskip er siste skrik i utforskningen av Arktis og dette bærer navnet «America». Om bord er amerikaneren Walter Wellman og hans mannskap som har gjort flere forsøk på å nå Nordpolen.

Som en luftens baron vil Wellman endelig ta seg til Nordpolen og fjerne inntrykket av at han er verdens største polarfiasko etter tre mislykkede forsøk.

«AMERICA» HADDE tatt av fra Virgohamna nordvest på Svalbard der Wellman hadde fått reist en hangar og et hus. Etter avgang seilte luftskipet majestetisk på nordlig kurs inn til slepelinna falt ned på isen og festnet seg der. Ferden sluttet brått.

«Fram» er i farvannene ved Svalbard med helt andre ambisjoner enn å nå Nordpolen. Sjefen om bord er den norske offiseren og polarforskeren Gunnar Isachsen. Han vil utforske Svalbard og dermed styrke Norges stilling på de statsløse øyene i nord. At andre nasjoner ser på aktiviteten som et røvertokt, får ikke hjelpe.

MEN FØRST MÅ den ulykkelige amerikaneren og hans luftskip hjelpes. «Fram» bukserer «America» baklengs tilbake til utgangspunktet.

Framme i Virgohamna må «America» lettes slik at det kan taues inn i hangaren. Mannskapet hogger hull på bensintankene i kjølen. Drivstoffet fosser ut.

Da luftskipet blir dratt opp på land og havner i skrå posisjon, strømmer gassen opp i forenden. «America» steiler som en cowboyhest, sliter seg fri og stiger opp i luften. Gondolen løsner og deiser i bakken. Selve ballongen stiger høyere og høyere inntil den eksploderer med et brak og faller ned i sundet.

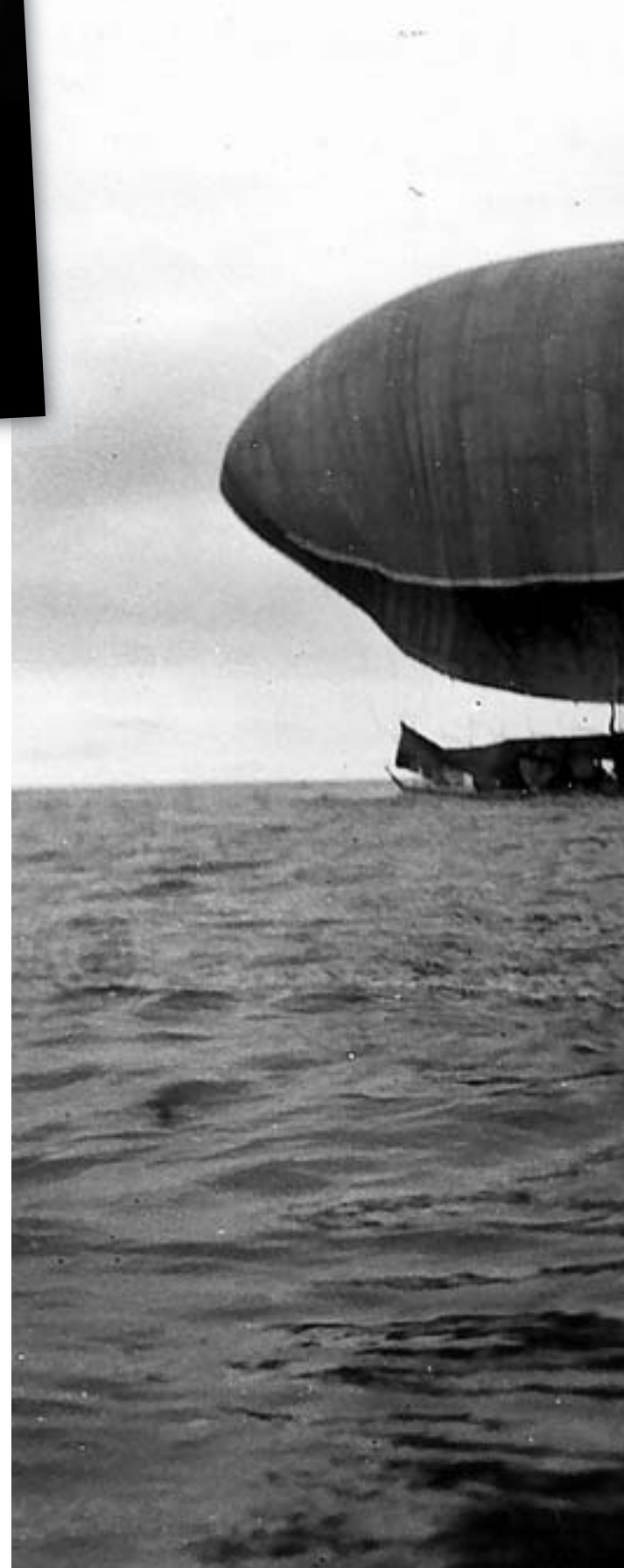
Wellman bukker, svinger med luen og forsøker å ta det pent. Nå er han i alle fall en polarfiasko.

DRAMAET MED det amerikanske luftskipet illustrerer at det var fritt fram for alle nasjoner som ville ta et initiativ på Svalbard, enten det var forskere, eventyrere eller forretningsmenn.

De som ville drive næringsvirksomhet fremmet sitt krav på den urgamle måten: Slå opp et skilt, skaffe vitner og melde området okkupert hjem til sitt lands utenriksdepartement.

SVENSKENE VAR LENGE den ivrigste polarnasjonen i nord. Paradoksalt nok var det en svenske som gjorde Norge

Rittme

DRAMA: Walter Wellman prøvde i 1909 å nå Nordpolen med luftskipet

en stor tjeneste i 1871. Polarforskeren Adolf Nordenskiöld, som senere ble førstemann gjennom Nordøstpassasjen med «Vega», foreslo at Svalbard burde bringes under norsk suverenitet før andre land satte seg fast på øygruppa.

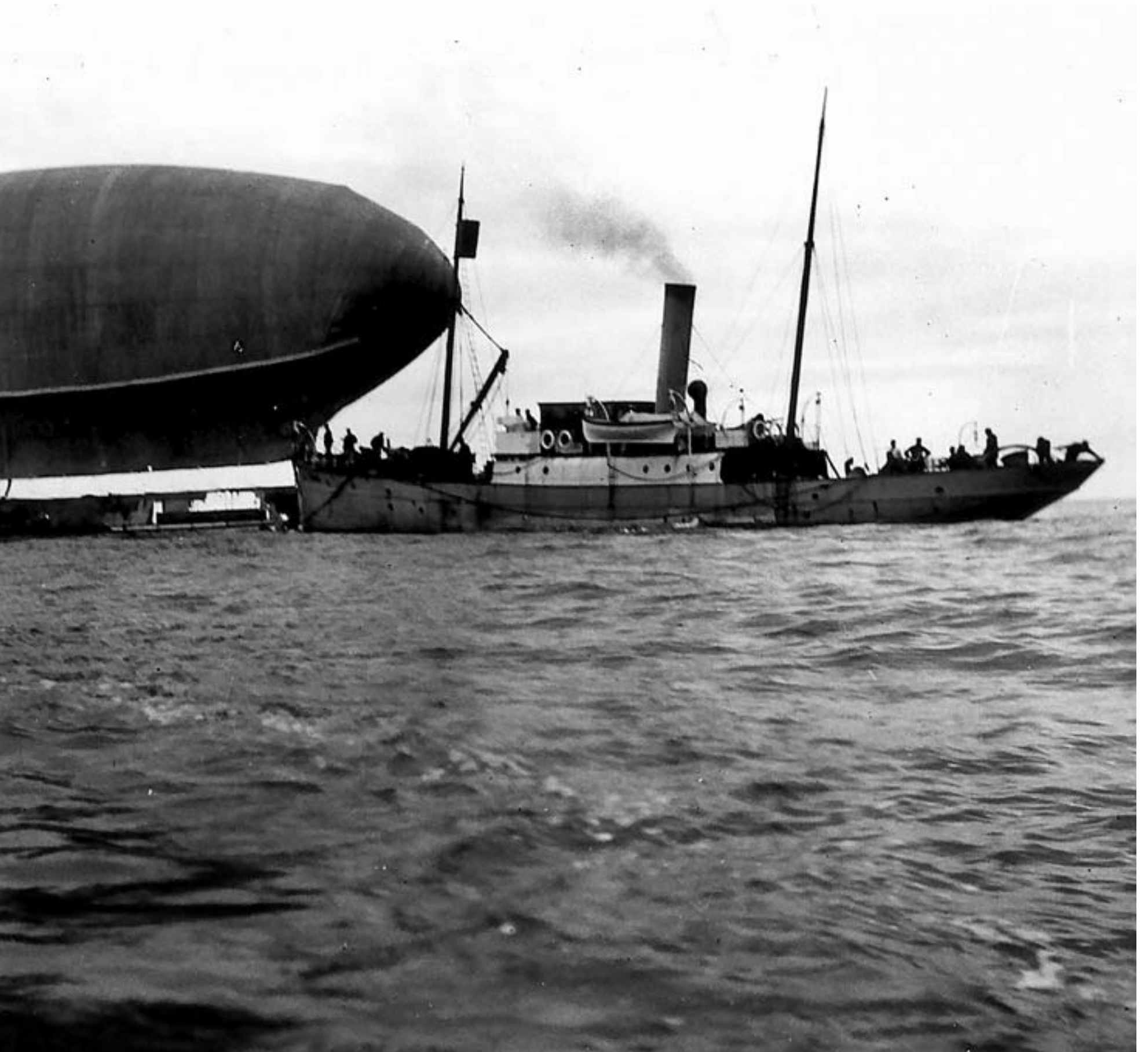
Nordenskiöld hadde selv forretningsplaner, han ville produsere guano, et etterspurt gjødningsråstoff, på Spitsbergen,

UTENRIKSDEPARTEMENTET i Stockholm, som var felles mellom Norge og Sverige i unionen, tok opp saken med den norske regjeringen.

Ikke interessert, var svaret. Regjeringen fryktet at den ville få en rekke konflikter med andre land i fanget, mens svenske stakk av med inntektene.

Russerne fikk snusen i hva som foregikk og erklærte at landet ikke ville godta norsk styre på Svalbard.

estereens røvertokt

«America». Den norske polarforskeren Gunnar Isachsen med det norske marinefartøyet «Farm» kom til unnsetning. Senere eksploderte luftskipet.

Alle foto: Norsk Polarinstitutt.

«**»** Han har skrevet sitt navn med gullbokstaver i det nye Norges saga.

I 1906 SATSET den amerikanske kapitalisten John Munroe Longyear tungt på gruvedrift i Adventdalen med sitt selskap The Arctic Coal Company. Et skotsk gruveselskap var i gang på nordsiden av fjorden.

Svalbard ble det rene, skjære Texas: Elendige arbeidsforhold, hyppige streiker og konflikter mellom gruvesjefer og

fangstmenn. Om sommeren var turisttrafikken sterk. Behovet for en statlig myndighet ble demonstrert hver gang en svalbardrein ble skutt ned for moro skyld og lå gispende i sitt eget blod på bakken.

I denne uavklarte situasjonen for Svalbard la rittmester Isachsen sine planer, temmelig offensive planer.

Morgenposten hyller Gunnar Isachsen 1. desember 1925

GUNNAR ISACHSEN ble født i 1868 i Drøbak og vokste opp der. Etter examen artium gikk han krigsskolen, ble premierløytnant og senere rittmester (kaptein) i kavaleriet. I to år gjorde han tjeneste i franske militæravdelinger, i Algerie og Paris.

VÅRE TI VIKTIGSTE POLAREKSPEDISJONER

«Norske myndigheter brukte bevisst forskningsaktivitet som argument for at Spitsbergen var norsk.»

Professor Einar-Arne Drivenes i Norsk polarhistorie, bind II

«Kanskje var kunnskapene i fransk viktig for at rittmester Isachsen kunne innlede et nært samarbeid med fyrst Albert av Monaco. Det talte nok også med at Isachsen hadde seilt med Otto Sverdrup som topograf under «Fram»s ferd til det nordlige Canada i årene 1898-1902.

Fyrsten av Monaco var mer enn normalt interessert i naturvitenskap, regnet seg som oseanograf og bladde opp slik at en internasjonal ekspedisjon kunne kartlegge det indre av Spitsbergen i 1906 og 1907.

ISACHSEN OG HANS FOLK – landmålere, geologer og botanikere – trekker 280 kilo tunge skikjelker med utstyr og proviant. De vandrer på breer, tegner kart, bestiger fjell, måler temperatur og studerer vegetasjonen.

Selv bruker Isachsen et 13 ganger 18 centimeter kvadratisk reisekamera for glassplater. Reisekameraet, som er langt fra hendig, har stillbar viserskive og et Voigtlander objektiv med 20 centimeters brennvidde. Det er satt opp til fotogrammetrisk bruk slik at han kan trekke horisontale og vertikale linjer på negativet.

I tillegg frakter han rundt på et målebord med distansekart, distansesestenger, aneroidbarometer og termometre.

EN JULIDAG holder det på å gå virkelig galt. Fra teltet bestiger Isachsen og hans følge en 930 meter høy fjelltopp som får navnet Myhres topp, etter matros Haakon Myhre fra Tromsø.

Myhre er selv med opp. Det samme er ingeniørkorporal Alv Strengehagen fra Kongsberg. Det blåser voldsomt på toppen. Myhre støtter målebordet, de to andre står på den andre siden. Plutselig faller Myhre med hele sin tyngde mot Isachsen og Strengehagen.

«Jeg giver ham i en fart en tryk, saa at han rullede til siden. Det var saavidt vi undgik at styrte ned i afgrunden, et skridt bag os,» skrev Isachsen i ekspedisjonens rapport.

Det var ikke noe alvorlig som feilte Myhre. Han hadde bare besvimt.

I 1909 VAR Isachsen tilbake igjen på Svalbard, nå som leder av sin egen, norske ekspedisjon. Han hadde klart å vekke såpass interesse for de statsløse øyene i nord at Stortinget hadde bevilget 25 000 kroner, om lag 1,5 millioner i dagens kronerverdi.

For første gang var staten med og finansierte en forskningsekspedisjon til Svalbard. Marinefartøyet «Fram» var en del av innsatsen.

Dette året startet den systematiske norske utforskningen av øygruppen, en utvikling som skulle ende med at Norge fikk suvereniteten. Men dit kom man ikke uten omveier.

NORGES UTENRIKSMINISTER Jørgen Løvland foreslo samme år, i 1909, å innføre et internasjonalt rettsregime på Svalbard. Norge skulle stå for det daglige styret på mandat fra det internasjonale samfunnet. Begrunnelsen var at Norge lå nærmest Svalbard og at det var flest nordmenn som høstet av naturrikdommene der.

Norge inviterte til internasjonale konferanser i Kristiania, men ideen om norsk styre ble avvist tre ganger. Russerne ville ikke vite av ordningen. Svenskene skar tenner av irritasjon over frekke nordmenn som hadde sprengt unionen og som nå prøvde seg på Svalbard.

MEN SÅ KOM verdenskrigen. Den endret gamle maktforhold. Svenskene hadde ført en tyskvennlig nøytralitetspolitikk og var knyttet til krigens tapere. I Russland var tsaren skutt og ingen anerkjente kommunistene som de nye makt-haverne.

I fredsforhandlingene i Paris i 1919 ble Svalbard-spørsmålet tatt opp. Den fargerike og erfarne diplomaten Fritz Wedel Jarlsberg ledet Norges delegasjon. Gunnar Isachsen fikk en viktig rolle som teknisk delegert. Ekspert, ville vi sagt i dag.

Nå var det ikke lenger noen norsk vegring mot å gripe makten i nord. Svalbard skulle bli norsk! Det var den utvetydige instruksjonen fra Kristiania til Norges mann i Paris.

NORGE ENDRET holdning i løpet av noen tiår. Først nektet Norge å ta kontrollen på Svalbard, deretter var det en ambi-

SKILT: Svalbard var statsløs. Okkupasjon av områder foregikk ved å slå opp et skilt og rapportere til departementet.

KREVENDE: Ekspedisjonens medlemmer slepte tungt vitenskapelig utstyr opp på mange fjelltopper.

sjon å sørge for ro og orden på vegne av det internasjonale samfunn. Etter første verdenskrig krevde imidlertid Norge full kontroll. Masken falt, oppsummerer professor Einar-Arne Drivenes i Norsk polarhistorie.

Kapitlet bærer tittelen «Ishavsimperialisme». Et lite folk krevde råderetten over store ressurser og områder.

DET VAR INGEN selvfølge at en bagatell som Svalbard hørte hjemme i det store oppgjøret etter krigen der ti millioner hadde mistet livet. Like mange var lemlestet.

Under et personlig møte med den franske statsministeren og fredskonferansens president, Georges Clemenceau, skrudde Wedel Jarlsberg på sjarmen og ordnet saken. Enda bedre; Frankrike hadde ingen innvendinger mot norsk styre på Svalbard.

«Bagatellen» Svalbard måtte løses i uformelle møter, ikke i selve konferansen. Wedel Jarlsberg spilte ut hele sitt register av diplomatiske tricks støttet av Gunnar Isachsen utmerkede kart og store kunnskaper om øygruppen. Det gjaldt å finne en løsning for hele verdenssamfunnet, ikke bare for Norge, nordmennene.

GJENNOMBRUDET kom 7. juli 1919. Etter at fredsavtalen med Tyskland var undertegnet den 28. juni, vedtok de seirende stormaktene å sette ned en kommisjon som skulle foreslå en ordning for Spitsbergen.

25. september vedtok det høye råd et utkast til traktat som blir oversendt den norske regjering. Med traktatforslaget i hånden ble Wedel Jarlsberg mottatt som en folkehelt i Kristiania. Norges suverenitet over Svalbard var sikret.

Rittmester Isachsen dro seg også fornøyd i barten. Det var tross alt han som hadde startet det hele med sine tokter i nord tretten år tidligere.

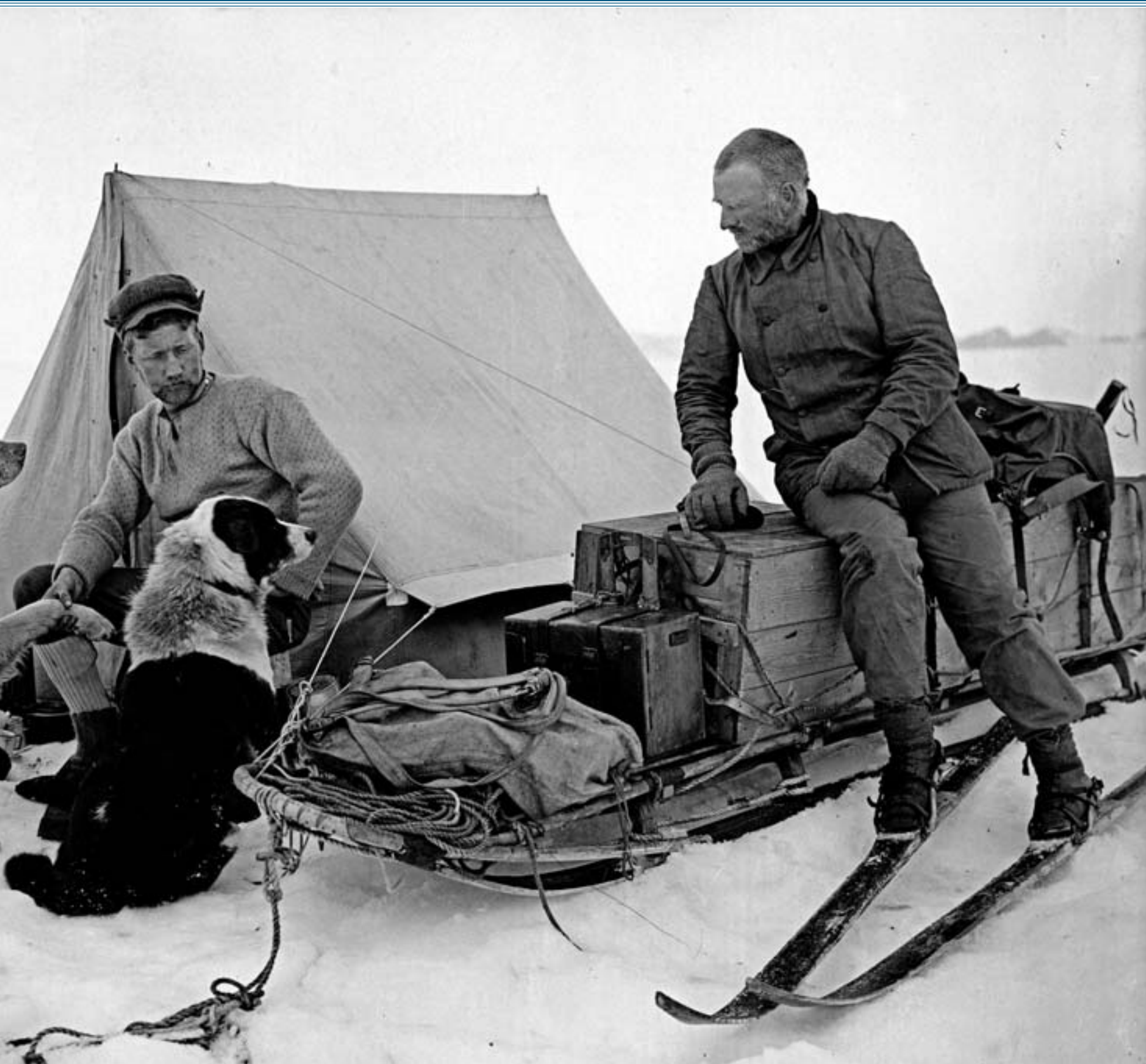
Kilder:

Drivenes, Einar-Arne: Ishavsimperialisme, Norsk polarhistorie, bind II, 2004. Berg, Roald: Norge på egen hånd 1905-1920. Norsk utenrikspolitikkens historie bind 2, 1995. Isachsen, Gunnar: Spitsbergenekspedisjonen 1906 og 1907. Artikler i Biografisk leksikon, Morgenposten, Norsk Geografisk Tidsskrift og på nettstedet polarhistorie.no

GJENGANGER: Gunnar Isachsen kom tilbake til Svalbard en rekke

sesonger. Her sammen med Karl Haavim i 1910, i en leir mellom Svea og Kings Highway. Sleder ble brukt til å frakte vitenskapelige instrument og proviant.

GRAV: Gunnar Isachsen hadde interesse også for fangstfolkenes virke. Her er ekspedisjonen i 1909 ved graven til skipper Erik Mathilas fra Tromsø.

Jarlsberg trengte Isachsens ekspertise

Fritz Wedel Jarlsberg sjarm og Gunnar Isachsens kunnskaper var en vellykket blanding da Svalbard-spørsmålet ble løst etter første verdenskrig.

Fritz Wedel Jarlsberg var en av Norges nest erfarne diplomater. Han kom fra gammel adelssekt og vokste opp delvis på herregården Brunla i Vestfold og delvis ved hoffet der faren var kammerjunker og mora overhoffmesterinne.

Fritz ble jurist og gikk inn i diplomatiet. Han hadde penger nok til å holde ut de tre første årene som ulønnet attaché i Paris. Deretter Stockholm, Wien, London, Madrid, Lisboa, København og Paris igjen.

Det var Wedel Jarlsberg som først forhandlet med svenskene og danskene om en egen norsk konge i 1905, før Fridtjof Nansen overtok.

Som forhandler struttet han av selvtillit og sjarm, han var ærgjerrig, pågående, men samtidig smidig. Wedel Jarlsberg var som skapt for de uformelle underhåndskontakter der smil, skåltaler og press gikk hånd i hånd

Traktaten

Svalbardtraktaten ble undertegnet 9. februar 1920. Den gjorde om øygruppas status fra «terra nullius» (ingenmannsland) til «en del av Norge». I ånden fra Paris-fre-

ERFAREN: Fritz Wedel Jarlsberg. Norges forhandler i Paris i 1919.

den kom det også inn bestemmelser om internasjonal tilgang til Svalbards naturressurser. Det ble også formulert kraftige begrensninger på Norges mulighet til å bruke Svalbard militært gjennom et forbud mot marinebaser og festninger. Men at Norge hadde suvereniteten, var det ingen tvil om.

Stortinget behandlet en lov om øygruppa i 1925. Da ble navnet endret fra Spitsbergen til Svalbard. I mellomtiden hadde også russerne akseptert norsk styre i bytte mot at Norge anerkjente sovjetregjeringen som Russland nye legitime maktthavere.